

TƏRTƏR RAYONU ŞIXARX ƏTRAFI BİTKİLİYİNDƏ BİTƏN BƏZİ DƏRMAN ƏHƏMİYYƏTLİ BİTKİLƏR HAQQINDA

Gülşən Nəzərova

Bakı Dövlət Universiteti

Kənd təsərrüfatı üçün əhəmiyyətli yerdə duran yarımşəhra bitkilik tipi respublikamızda müxtəlif ərazilərdə müəyyən edilmişdir. Bu ərazilərdən biri də qədim yaşayış mərkəzlərindən biri olan Tərtər rayonudur. Qeyd etməliyik ki, Qarabağ müharibəsi və 28 il davam edən atəşkəs dövründə Tərtər rayonu cəbhə bölgəsi statusunu daşımışdır. Bu dövr ərzində Tərtər rayonunun ərazisi tez-tez mənfur düşmənin təxribatlarına məruz qalmışdır. Rayon Tərtər çayının aşağı hissəsində yerləşir və şimaldan İncə çayı ilə həmhüduddur. Rayonda iqlim şəraiti mülayim iqlimdən başlayaraq isti yarımşəhra və şəhra iqliminə qədər dəyişir. Ermənilərin təxribatları nəticəsində birinci yanğın 2010-cu il iyunun 15-də Tərtər rayonunun Şıxarx kəndi ərazisində, ikinci yanğın isə iyulun 3-də yenə də Tərtər rayonunda törədilmişdir. Nəticədə rayonun Çaylı və Şıxarx kəndlərində ümumilikdə min hektara yaxın ərazi tamamilə yanaraq külə dönmüşdür. Bütün bu təxribatlar nəticəsində Tərtər və ətraf rayonların təsərrüfatlarına ciddi ziyan dəymiş, ərazinin biomüxtəlifliyində nəzərəçarpan dəyişikliklər yaranmışdır. Tədqiqatın gedişində ərazinin bitki örtüyü, florası və bitkiliyi öyrənilərək dominant formasiyalar müəyyənləşdirilir.

Tədqiqat zamanı Tərtər rayonu Şıxarx ətrafının fiziki-coğrafi şəraiti öyrənilmişdir, yarımşəhra bitkiliyin dominant formasiyalarında rast gəlinən bitkilərin flora analizi aparılmış, onların təsərrüfat əhəmiyyəti araşdırılmış, formasiyaların qorunması və mühafizəsi yolları haqqında məlumat verilmişdir. Tədqiqat işi yerinə yetirilərkən 85 növ bitkinin flora konspekti tərtib edilmiş, bu növlər 55 cins, 7 fəsilə üzrə paylanmışdır. Ən çox növlə təmsil olunan fəsilə *Asteraceae* – mürəkkəbçiçəklilər fəsiləsidir. Növlər arasında ekoloji qruplar üzrə kserofitlər, areal tipi üzrə isə Boreal tip üstünlük təşkil edir. 11 növün areal tipi müəyyən edilməmişdir ki, bu da ümumi növlərin 12%-ni təşkil edir. Müəyyən edilmişdir ki, yarımşəhra bitkilik tipində yovşanlı-qarayoncalı, yovşanlı-efemerli, yovşanlı-dəvəlikanlı formasiyalar geniş yayılmışdır.

Ərazidə geniş təsərrüfat əhəmiyyətli, ədviyyat, balverən, dərman əhəmiyyətli bitkilər geniş yayılmışdır. Onlardan rayonda rast gəlinən dərman əhəmiyyətli bitkilərə *Alhagi pseudoalhagi* (Bieb.) Fisch. (adi dəvəlikanı), *Glycyrrhiza glabra* L. (şirin biyan), *Melilotus officinalis* L. (dərman xəşənbüllü), *Traxacum officinale* Wigg. (dərman zəncirotu), *Matricaria chamomilla* L. (aptek çobanyastığı), *Artemisia fragrans* Willd. (iyli yovşan), *Artemisia vulgaris* L. (adi yovşan), *Achillea millefolium* L. (adi boymadərən), *Achillea fillipendulina* L. (topulqayarpaq boymadərən), *Tussilago farfara* L. (adi dəvədabarı), *Arnica montana* L. (uca andız), *Rumex sanguineus* L. (qanvari əvəlik), *Rumex acetosa* L. (adi əvəlik), *Polygonum amphibium* L. (suda-quruda yaşayan qırxbuğum), *Plantago major* L. (böyük bağayarpağı), *Plantago lanceolata* L. (neştəryarpaq bağayarpağı), *Urtica dioica* L. (ikiavl gicitkən), *Fumaria officinalis* L. (dərman şahtərəsi), *Mentha arvensis* L. (çəməן yarpızı), *Salvia officinalis* L. (dərman sürvəsi) aiddir.